

Η Παιδαγωγική των «Διδαχών» του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού (Γεώργιος Κρουσταλάκης, Ομότ. Καθηγητής Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

«Έχω ένα φυσικόν ιδίωμα εγώ: από μικρόν παιδίον οπού ήμουνα αγαπούσα τα μικρά παιδιά και όταν βλέπω κανένα παιδίον με φαίνεται να ανοίξω την καρδίαν μου να το βάλω μέσα».

Στην πιο δύσκολη καμπή της ιστορίας του Γένους μας όπου κατά τον μεγάλο διδάσκαλο Κωνσταντίνο Κούμα, τούτο «ήτο βυθισμένον εις την απόλυτον αγραμματίαν», εμφανίστηκαν μεγάλες παιδαγωγικές φυσιογνωμίες που δίδαξαν και φώτισαν το Γένος.

Ο Άγιος ιερομάρτυς και Ισαπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779), ο φλογερός φωτιστής του Ελληνισμού και ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης (1749-1809) είναι

δύο από τους σημαντι-κότερους παιδαγωγούς της περιόδου εκείνης της τουρκοκρατίας, θεμελιωτές της Ελληνικής Ορθόδοξης Παιδαγωγικής στους νεωτέρους χρόνους.

Ο Άγιος Κοσμάς, ως παιδαγωγός, δεν καθιερώθηκε από τα «ακαδημαϊκά» του συγγράμματα και την εγκόσμια σοφία του, αλλά από μια βαθυστόχαστη και ταυτόχρονα εκλαϊκευμένη παιδαγωγία, που με την άδεια και προτροπή των Οικουμενικών Πατριαρχών Σερα-φείμ και Σωφρονίου και με τη συμπαρά-σταση των επιτοπίων αρχιερέων, ανέ-πτυξε στις ιεραποστολικές του περιο-δείες. Καθιερώθηκε κυρίως από την παιδαγωγική του θεωρία την θεμελιωμένη στην Αγιοπατερική παράδοση, μέσω της όποιας επεδίωξε τον «επανευαγγελισμό» του Γένους. Ο άλλος μεγάλος παι-δαγωγός ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, ο Νάξιος, edίδαξε κυρίως διά της ιεράς και φωτισμένης γραφίδος του, με κείμενα παιδαγωγικής και ιδίως συμβουλευτικής υφής, γραμμένα σε απλή γλώσσα και καταληπτά από τις ευρύτε-ρες μάζες. Η παιδαγωγική των δύο αυτών Πατέρων της Εκκλησίας μας και διδασκάλων, των Αγίων Κοσμά και Νικοδήμου, θεμελιωμένη στην ιερά Φιλοκαλική παράδοση, φθάνει διαχρονικά μέχρι τις ημέρες μας με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος και τον παιδευτικό πνευματέμφορο λόγο Αγίων της εποχής μας, πνευματικών πατέρων και διδασκά-λων, των οποίων η θεωρία και η βιοτή στοιχούν στην προαναφερθείσα Φιλοκαλική κίνηση. Μεταξύ άλλων αναφέρουμε τον Παπουλάκο, τον Παναγή Μπασιά- Άγιο Παΐσιο τον εν Ληξουρίω -

τον Άγιο Νικόλαο τον Πλανά, τον Άγιο Νεκτάριο Αιγίνης, τον π. Αμφιλόχιο Μακρή, τον π. Φιλόθεο Ζερβάκο, τον π. Παΐσιο Αγιορείτη και τον π. Πορφύριο Μπαϊρακτάρη. Το παιδαγωγικό έργο του Αγίου Κοσμά και τους καρπούς του περιγράφει ο Άγιος Νικόδημος ο Άγιορείτης στο «Νέο Μαρτυρολόγιο» ως εξής: «Όθεν εις τούτων των Χρι-στιανών τας Κεχερσωμένας και εξηγηριωμένας καρδίας, σπείρας τον σπόρον του θείου λόγου, ο ιερός Κοσμάς έκαμε συνεργούσης της θείας Χάριτος, πολλούς και μεγάλους καρπούς· διατί τους αγρίους, ημέρωσε· τους ληστές, κατεπράϋνε· τους ασπλάγχχνους και ανελεήμονας, έδειξεν ελεήμονας· τους ανευλαβείς, έκαμεν ευλαβείς, τους αμαθείς, και αγροί-κους εις τα θεία, εμαθήτευσε, και τους έ-καμε να συντρέχουν εις τας ιεράς ακολουθίας... Εκατέστησε σχολεία πανταχού διαμέσου της διδασκαλίας του, τό-σον ελληνικά, όσον και κοινά, τόσον εις τας χώρας, όσον και εις τα χωρία, διά να πηγαίνουν εις αυτά τα παιδιά, και να μανθάνουν δωρεάν τα ιερά γράμματα...»

Το παιδαγωγικό σύστημα του Αγίου Κοσμά

Μέσα από τις «Διδαχές» του αναδύεται η οργάνωση του παιδαγωγικού του συστήματος:

1. Η φιλοσοφική και ανθρωπολογική του θεωρία.

Στα εκκοσμικευτικά παιδαγωγικά μοντέλα και την ανθρωποκεντρική παι-δαγωγική της Δύσης αντιπαρατάσσει με βιωματική διδακτική μέθοδο τα πρότυπα των Αγίων, τους πνευματικούς τους αγώνες και τα πρότυπα των πατέ-ρων της Εκκλησίας, ως ολοκληρωμένες προσωπικότητες με ένθεη σοφία και αγιοπνευματικές εμπειρίες. Πρόκειται για μια άλλη μορφή αγωγής, εκείνη της Θεανθρωποκεντρικής αγωγής και παιδείας. Η όλη θεωρία της παιδείας είναι θεμελιωμένη στην ορθόδοξη ανθρωπολογική και κοσμολογική βάση.

Η Θεανθρωποκεντρική αγωγή, που τελείται στο πλαίσιο της σχολικής κοι-νότητας, βοηθεί το νέο άνθρωπο να αποκτήσει την ένθεη σοφία: «Από το σχολείον μανθάνομεν το κατά δύναμιν τί είναι Θεός, τί είναι Αγία Τριάς, τί είναι άγγελοι, αρχάγγελοι, τί είναι δαί-μονες, τί είναι Παράδεισος, τί είναι κόλασις, τί είναι αμαρτία, αρετή ... Χωρίς σχολείον περιπατούμεν εις σκότος. Κα-λύτερα να έχεις εις την χώραν σου σχολείον ελληνικόν παρά να έχεις βρύ-σες και ποταμούς, διατί η βρύσις ποτί-ζει το σώμα, το δε σχολείον ποτίζει την ψυχήν, το σχολείο ανοίγει τες εκκλησίες, το σχολείον ανοίγει τα μοναστή-ρια».

2. Η προετοιμασία και η λειτουργία του δασκάλου πνευματικού πατέρα, ως παιδαγωγού και συμβούλου του νέου ανθρώπου στην κατά Χριστόν πνευμα-τική του πορεία.

Ο Άγιος Κοσμάς και δάσκαλος ήταν αλλά και διακριτικός πνευματικός πατέρας. Η ζωή του ήταν μία συνεχής ανοδική πορεία μόρφωσης , αυτοβελτίωσης και αυτογνωσίας. Από τις «δι-δαχές» του έχουμε σχετικές μαρτυρίες: «Εγώ χριστιανοί μου, έφθειρα την ζωή μου εις την σπουδήν σαράντα πενήντα χρόνους, εγώ εδιάβασα και περί ιερών και περί ασεβών και περί αθέων και περί αιρετικών, τα βάθη της σοφίας ερεύνησα».

«Εκάθησα εις το Άγιον Όρος δέκα επτά χρόνους και έκλαια διά τες αμαρτίες μου».

«Πρέπον και εύλογον είναι, αδελφοί μου, ένας διδάσκαλος όταν θέλει να διδάξη, να εξετάζη πρώτον τί ακροατάς έχει, ομοίως και οι ακροαταί να εξετά-ζουν τί διδάσκαλος είναι».

«Και όχι μόνον δεν είμαι άξιος να σας διδάξω, αλλά, μήτε τα ποδάρια να σας φιλήσω, διατί ο καθένας από λόγου σας είναι τιμιώτερος από όλον τον κόσμον», «κάμνω ετούτο το μικρόν και περιπατώ από τόπου εις τόπον και διδάσκω τους αδελφούς μόνον το κατά δύναμιν, όχι ως διδάσκαλος αλλ' ως αδελφός».

διδάσκαλος μόνος ο Χριστός μας είναι». «...χάρισμα να διδάσκης, χάρισμα να συμβουλεύης, χάρισμα να εξομολογής».

3. Τα μέσα της Ευαγγελικής παιδαγωγικής.

«Διαβάζοντας το Άγιον και Ιερόν Ευαγγέλιον ήρρικα μέσα πολλά και διάφορα νοήματα, τα οποία είναι όλα μαργαριτάρια, διαμάντια, θησαυρός, πλούτος, χαρά, ευφροσύνη, ζωή αιώνιος».

«Νυνί δε μένει πίστις, ελπίς, αγάπη, τα τρία ταύτα· μείζων δε τούτων η αγάπη» (Α' Κορ. 13,13). «Κανένα άλλο πράγμα να μη ζητήσετε εδώ εις τον κόσμον παρά την αγάπην».

«Καλότυχος εκείνος ο άνθρωπος που αξιώθη και έλαβεν εις την καρδίαν του αυτές δύο αγάπες, αγάπην εις τον Θεόν και εις τους αδελφούς του».

«Ο χριστιανός χρειάζεται δύο πτέρυγας διά να πετάξη, να πηγαίνη εις τον Παράδεισον, με την αγάπην και με την ταπείνωσιν.

«Έχω ένα φυσικόν ιδίωμα εγώ: από μικρόν παιδίον οπού ήμουνα αγαπούσα τα μικρά παιδιά και όταν βλέπω κανένα παιδίον με φαίνεται να ανοίξω την καρδίαν μου να το βάλω μέσα. Ανίσως και θέλετε να με σκλαβώσετε, δεν ημπορείτε με άλλον τρόπον παρά αν θέλετε να μου χαρίσετε τα παιδιά σας... Ωσάν θέλετε χαρίσετέ μου και ένα σχολείον εδώ εις την χώραν σας να μανθάνουν τα παιδιά σας γράμματα, να ηξεύρουν να περιπα-τούνε και τότε ναν τα εύχομαι να ζήσουν, να προκόψουν». Όπως οι υπόλοιποι με-γάλοι παιδαγωγοί, ανθρωπολόγοι πα-τέρες και

οι διακριτικοί νηπτικοί της ε-ρήμου, ο μέγας δάσκαλος προβάλλει τη «μνήμη θανάτου» ως το ισχυρότερο παι-δαγωγικό μέσο για την αγωγή και την ανύψωση της ψυχής, για την πνευματική ζωή και πορεία. «Ο καλύτερος δάσκα-λος δεν είναι άλλος από τον θάνατο».

«Νηστεύετε το κατά δύναμιν, προ-σεύχεστε το κατά δύναμιν και να έχετε τον θάνατον πάντοτε εμπρός εις τα μά-τια σας».

«Σήκω κομμάτι αυγή και πήγαινε εις την εκκλησίαν και κοίταζε τους τά-φους των αποθαμένων τί είνε».

Ο Άγιος Κοσμάς, τέλος, χρησιμο-ποιεί εποπτική διδασκαλία, προκειμένου να αξιοποιήσει το παραπάνω παιδαγω-γικό μέσο στο πλαίσιο της λατρευτικής ατμόσφαιρας, όπου κυριαρχεί η μυστα-γωγία που προξενούν οι εμπειρίες της λειτουργικής ζωής:

«Και καθώς όταν μπαίνωμεν μέσα εις τον τάφον και αλησμονούμεν όλα τα κο-σμικά, ομοίως και όταν μπαίνωμεν μέσα εις το στασίδι, πρέπει να λησμονούμε όλα τα κακά. Το στασίδι τί είναι; Ένας τάφος ορθός. Και μας το εχάρισεν ο Θεός διά διδάσκαλον, να μπαίνωμεν μέσα και να στοχαζώμαστε τες αμαρτίες μας, τον θάνατον, την κόλασιν, τον Παράδεισον».

«Και το σκαμνί, όπου έχω, δεν είναι εδικό μου, διά λόγου σας το έχω... Αμή θέλετε να μάθετε τί είναι; Είναι ο τάφος μου και είμαι μέσα ο νεκρός οπού σας ομιλώ. Ετούτος ο τάφος έχει την εξου-σίαν να διδάσκη βασιλείς και Πατριάρχας, αρχιερείς, ιερείς άνδρας και γυναίκας, παιδιά...».

Ο «τάφος», που δίνει την εξουσία στον Άγιο να διδάσκει κάθε άνθρωπο, είναι η αφετηρία και το επισφράγισμα ταυτόχρονα της θείας παιδαγωγίας. Είναι ο ενταφιασμός του παλαιού ανθρώπου, που επιτυγχάνεται με την ασκητική, τη «βία», την αναζήτηση μέσα μας της βασιλείας του Θεού και με την συνεχή προσευχή.

Σ' αυτή την υπέρβαση της ανθρώπι-νης θνητότητας και στην απελευθέρωση του νεκρωμένου παλαιού ανθρώπου θε-μελιώνεται η εξουσία της διδασκαλίας, κατά τον Άγιο Κοσμά τον Αιτωλό.

(Τα παρατιθέμενα χωρία από τις «Διδαχές» του Αγίου Κοσμά ελήφθησαν από το έργο του ΙΩΑΝΝΟΥ Β. ΜΕΝΟΥΝΟΥ, Κοσμά του Αιτωλού Διδαχές, Αθήνα,1979, εκδ. «Τήνος»).